

Круглий стіл

«Рушійні сили реформ в Україні: від 1990-х до 2010-х»

Київ, 26 лютого 2010 року

Рушійні сили небажаних реформ: уроки українського перехідного періоду

Володимир Дубровський

*Володимир Дубровський, Януш Ширмер, Уільям Грейвс-третій, Євген
Головаха, Олексій Гарань та Ростислав Павленко*

*Дослідження країни в рамках Глобального дослідницького
проекту «Розуміння реформ», виконуваного Глобальною дослідницькою
мережею (GDN)*

Центр соціально-економічних досліджень

CASE Україна

case-ukraine.com.ua

Пошук прибутку

Створення вартості,
добровільно визнаної
конкурентним ринком

виробництво
торгівля
Послуги
Цінні папери
...

У конкурентному
секторі

збільшує суспільний добробут

Гра с **позитивною** сумою

= правила гри + контроль
за їх дотриманням

**Дійти згоди щодо інституцій,
які допомагають створювати
вартість – в інтересах усіх!**

Пошук ренти

Присвоєння вже існуючої
вартості, в т.ч. через
обмеження конкуренції

ПЕРЕРОЗПОДІЛ

**Не збільшує, або зменшує
суспільний добробут**

Гра з **нульовою** або
негативною сумою

**При перерозподілі кожний
намагається вхопити більше**

Субсидії
Пільги
Протекціонізм
Шахрайство
...

Три типи суспільного устрою

Примітивний

Держави ще НЕМАЄ

Обмежений доступ

Базується на пошуку ренти

Можновладці обмежують доступ заради створення рент

Отримувачу ренти не вигідне насильство

Купують спокій за ренти

Клієнтизм

Принципово несумісний з конкуренцією

Відкритий доступ

**Базується на ВІДКРИТІЙ КОНКУРЕНЦІЇ у
політиці та економіці**

Реформи “перехідного періоду”

Від пошуку ренти – до пошуку прибутку!

Примітивний підхід:
“доброзичливий” уряд МАЄ
(чому?) робити реформи

“Традиційний” підхід:
реформи за “**мандатом**”
суспільства (політичною
підтримкою реформаторських
сил)

“Погана рівновага”, за якої
домінуючий пошук ренти
сам себе відтворює

Sonin (2003), Hoff and Stiglitz (2002,
2004), Polishchuk and Savvateev
(2002);

Як зробити їх за найменшу
ціну для суспільства?

Як здобути політичну
підтримку реформам?

Держава “захоплена”
шукачами ренти взагалі не
стане робити реформи, що
стримують пошук ренти

Hellman (1998), Hellman, Jones, and
Kaufmann (2000)

Головне запитання:

Україна народилася як «захоплена держава»

Як і чому реформи зрештою відбулися?

Якщо на те були певні механізми та чинники, то чому вони не спрацювали раніше?

«Арбітр» як менше зло

... проте сам забирає ренту у гравців, або обмінює її на лояльність

“Арбітр”:

Фактично, “володіє” джерелом ренти $\Rightarrow$ Має стимули збільшувати ренту (як свою частку ренти гравців)

Виглядає як “захоплений” зацікавленими фірмами

Витісняє та придушує інші способи попередження виснаження рент

Асиметрія: Гравці можуть мотивувати арбітра “пряником”, але не становлять загрози для нього

Вони тільки клієнти арбітра

Зацікавлений у використанні своєї особистої влади для подальшого послаблення прав власності своїх клієнтів

Арбітри: $\begin{cases} \text{Максимізуючі ренту} \equiv \text{Автократичні, плутократичні} \\ \text{Максимізуючі владу} \equiv \text{тоталітарні} \end{cases}$

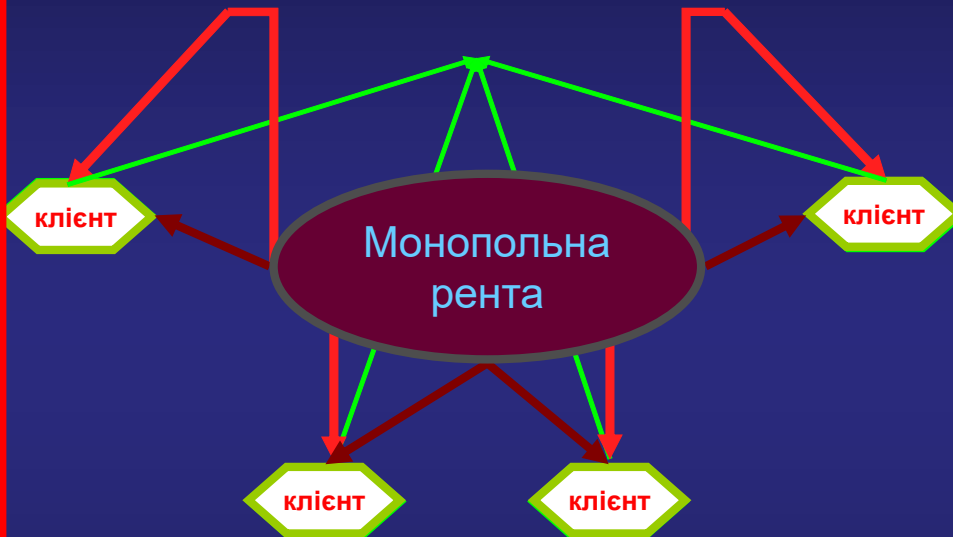
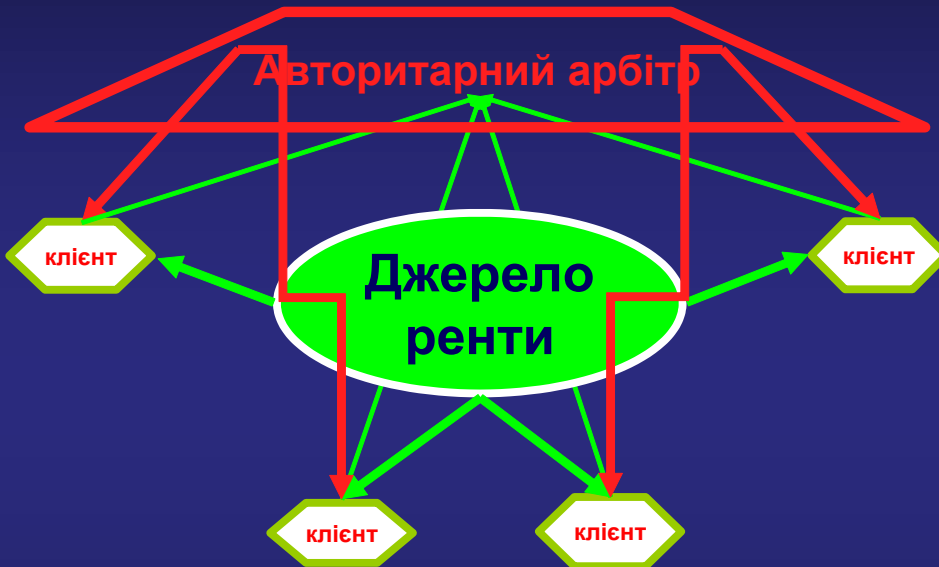
Арбітри та клієнти утворюють ієрархію

“Арбітр” як основа “обмеженого доступу”

Розподіл «ресурсу»

Конкурентний сектор

*Мислення в дусі
«нульвої суми»*

*Зростання суспільного
добробуту*

*Зниження суспільного
добробуту*

Конкуренція придушена → бізнес отримує переважно *ренти*,
що залежать від відносин з «арбітром»

Патерналізм ↔ клієнтизм

Арбітр:

Не зацікавлений у ринкових реформах як таких, оскільки вони перешкоджають пошуку ренти

а особливо налаштований проти зміцнення реальних прав власності гравців

АЛЕ:

Його можливості обмежені тими факторами, які контролювати самими гравцями

Час від часу виникають кризи переприсвоєння ренти, що **ПРИМУШУЮТЬ** до реформ

Реформи без реформаторів:

Авторитарний арбітр

**Пошук ренти
скорочується!**

Рентний сектор

ний сектор

**Пошук ренти
розповсюджується**

ЕФЕКТИВНІША!

РІВНОВАГА

Системні реформи

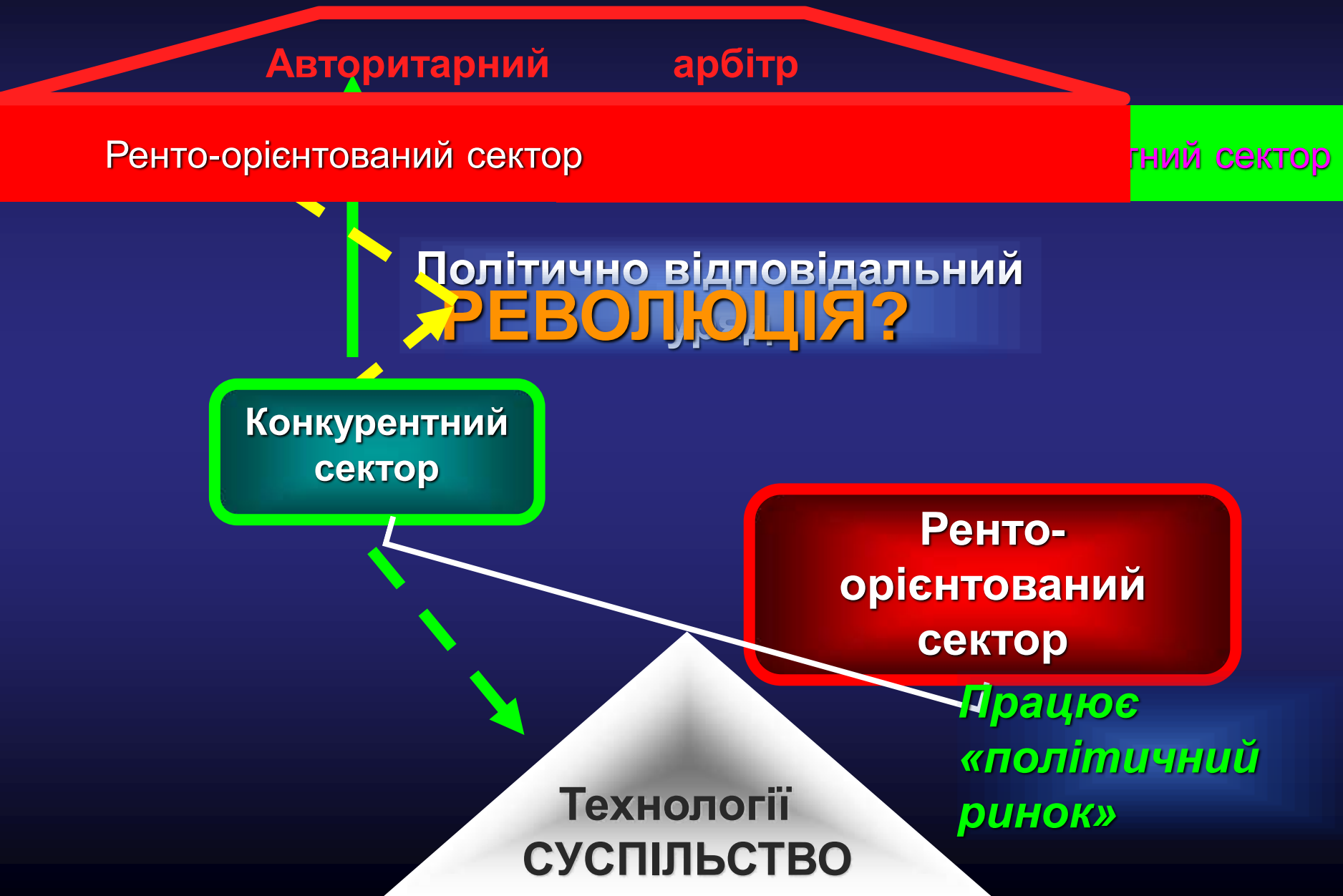
залишок!

Вартість
контролю та
координації

Рента

Технології
СУСПІЛЬСТВО

Перехід : Еволюція чи РЕВОЛЮЦІЯ?

Наслідки запізненого реформування

Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна

Авторитарний арбітр

**Заважає
реформам!**

Рентний сектор

“прогалина
контролю”

ний сектор

Системні реформи запізнюються!

Вартість
контролю та
координації

Рента

Технології
СУСПІЛЬСТВО

“Гнучка” законність – джерело системного здирицтва/”захоплення держави”

«Строгость законов российских смягчается только **необязательностью** их исполнения... (Карамзин) ...только этот **беспорядок** делает жизнь на Руси сносной (Герцен)»

Авторитарна модернізація: закони протирічать практиці

~~“Закон однаковий для всіх”~~

Всі злочинці!

«закони пишуться для дураков»,

бо застосовуються вибірково, на власний розсуд начальника

«Кто главнее, **мы**, или закон?»

особиста влада НАЧАЛЬНИКОВ

Здирицтво під загрозою
застосування закону

**Створення передумов
для здирицтва**

СРСР: КПРС як “арбітр”, та його крах

Радянський соціалізм: тотально “обмежений доступ”

Тотальні контроль та координація

Неможливі
(Фон Мізес)

Неформальні дискреційні можливості життєво важливі
для функціонування системи

Партія - наш “розрулюваль”

Традиція
“гнучкої”
законності

Тотальна корупція та виснаження всіх
джерел ренти через переприсвоєння

“ПРОГАЛИНА
В КОНТРОЛІ”

Розпад управління

Часткове «відкриття
доступу»

Блат – спадок СРСР

Авторитарна модернізація: закони протирічать практиці

“Гнучка” законність

Заборона нормального ринкового обміну (СРСР)

Неможливість судового захисту контрактів

Засновані на репутаціях неформальні мережі міжособового взаємообміну “послугами доступу” до дефіциту (“**блат**”)

Добре пристосовані для організації **протизаконних** оборудок

Міжособові економічні стосунки (“обмежений доступ”)
Бізнес-адміністративні групи (БАГ)

Перша криза ПЕРЕприсвоєння

... проте у якості клієнтів вибрав БАГ та начальників меншого рівню

Через прогалину в контролі – у три стрибки

Лібералізація цін
Лібералізація торгівлі
Спочаток приватизація
Дозвіл приватного підприємництва

ЧАСТКОВІ

**Вимушені
реформи**

Проміжні переможці: **ДИРЕКТОРИ**

**Криза переприсвоєння
1992-94**

Монетарна стабілізація

Масова приватизація

Проміжні переможці: **БАГи**

**Криза переприсвоєння
1998-99**

Фіскальна стабілізація

Ліквідація бартеру та взаємозаліків

Спрощена система оподаткування, дерегуляція

Економічне зростання

Формальна приватизація – це ще не

Все

Права власності

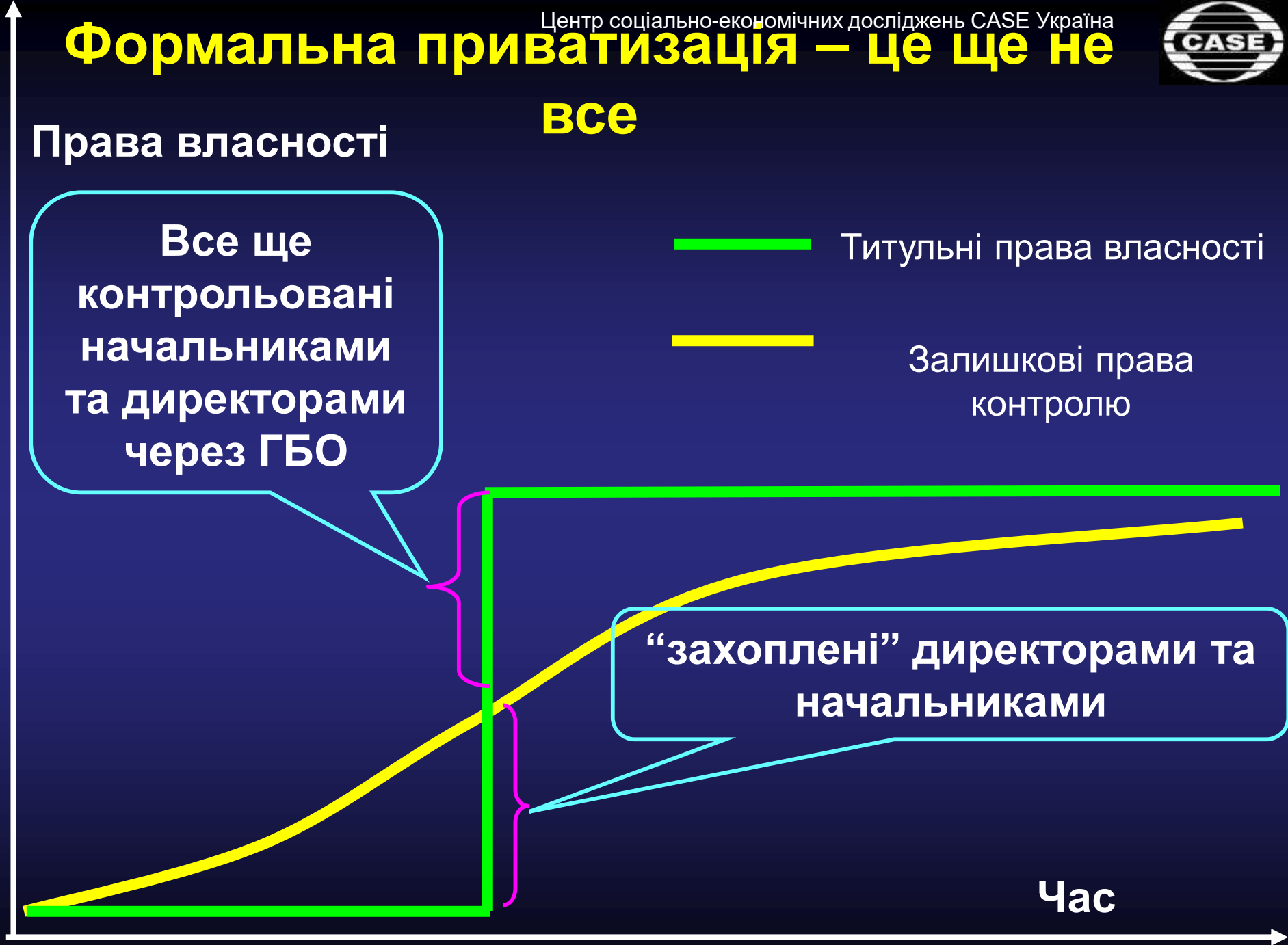
Все ще
контрольовані
начальниками
та директорами
через ГБО

Титульні права власності

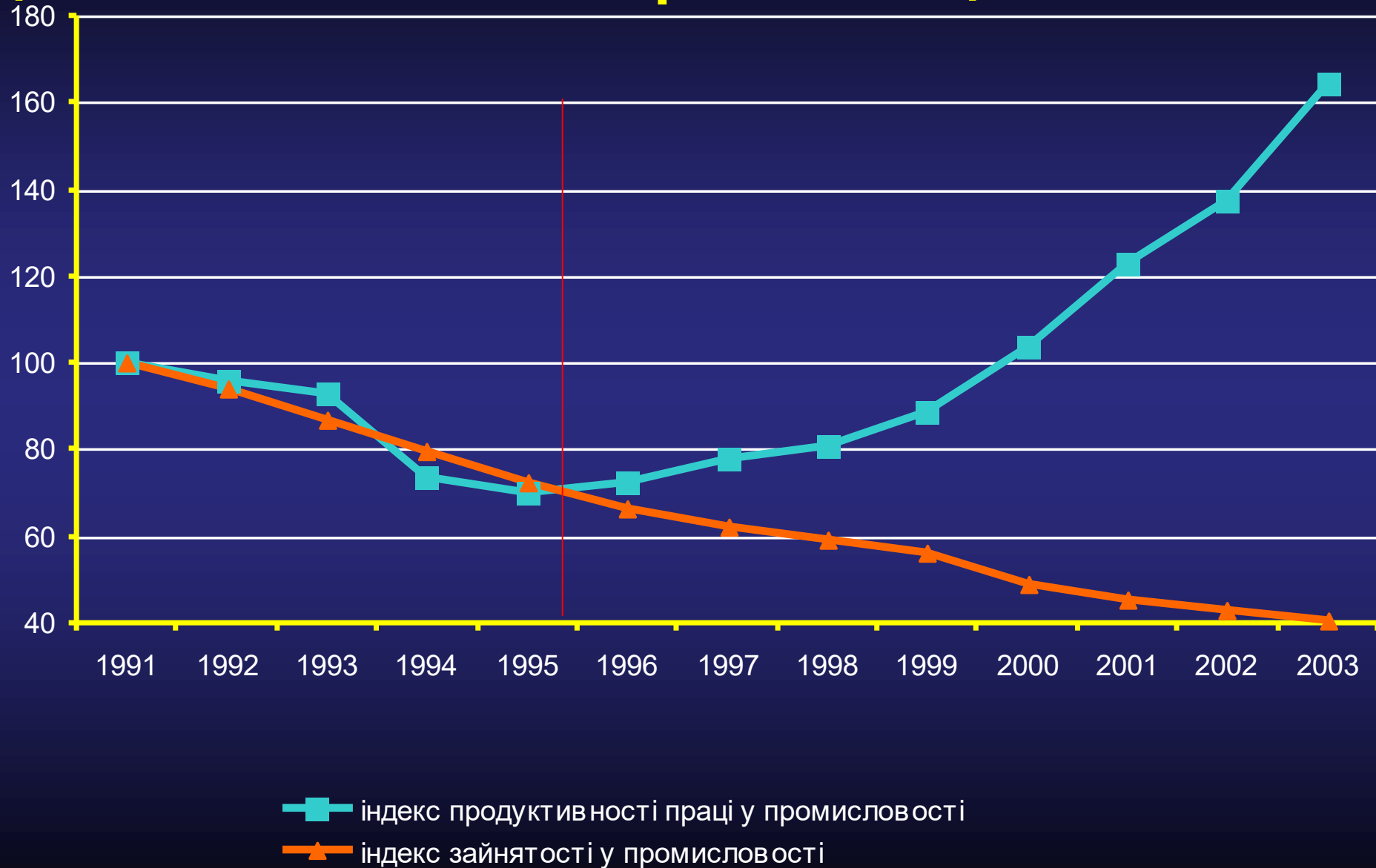
Залишкові права
контролю

“захоплені” директорами та
начальниками

Час

Продуктивність праці та зайнятість: до та після масової приватизації

Ренто-орієнтоване суспільство навряд чи може бути дійсно демократичним, навіть після запровадження формальних демократичних інститутів. Необхідність попередження надмірного споживання може призвести до потреби в авторитарному правителі.

Формальна демократизація, не підтримана відмовою від мислення в термінах «нульової суми» та патерналістської свідомості, не веде безпосередньо до демократії. Однак, послаблення авторитарного контролю може запустити ланцюгову реакцію реформ, які призведуть до створення ринкової демократії.

Попри відсутність демократії, економічні реформи дійсно можуть відбуватися без чіткого мандата громадськості, чи тиску групи інтересів. Їх спрямовує взаємодія інтересів щодо пошуків ренти під загрозою кризи, або з її початком. Наслідком стає послаблення авторитарного контролю, зменшення розміру ренти, розвиток конкурентного ринкового сектору, укріплення прав власності і верховенства права, та поступова фактична демократизація суспільства.

Свідома відмова від урядового контролю і координації може виявитися занадто дорогою для суспільства, якщо станеться «зарано», коли воно ще не готове замінити їх правами власності та ринковою координацією. Однак, затування коригування масштабів урядового втручання у відповідності до реальних можливостей уряду щодо його дієвого забезпечення може потягнути за собою ще більшу суспільну ціну в майбутньому

Коли урядовий контроль і координація вже є
неефективними або недіючими, що швидше їх
замінять ринкові інститути, то нижчими буде
ціна змін, яку доведеться сплатити
суспільству.

***Дякую за
увагу!***

Вичерпання початкових рент

Ринкові
дисбаланси

Фінансові
дисбаланси

Дешеві
енергоносії

Субсидії та
держзамовлення

Тісна співпраця бізнесу та начальників на базі *блату*

«проміжні переможці»

Джерела рент
1988 - 1994

«Гнучкі» бюджетні обмеження
через «віртуальну економіку»

Тіньова приватизація та вивід
активів з держпідприємств

Джерела рент
1995 – 2001

Післяреволюційна Україна

Максимізація політичного капіталу

«Багатство є
ВКРАДЕНЕ»

Фінансово-
Руйнування «схем»
промислові групи

Політичні партії

ПОПУЛІЗМ

«арбітр» для
великих груп

Бюджет
податкова
база

група

група

група

група

«трагедія общини»

Потрібні
універсальні
правила гри

“Соціальний капітал” – альтернатива “арбітрові”?

За наявності взаємної довіри, гравці можуть самі домовитися про правила гри та їх дотримання